

# RÉSZE-E JÉZUS KÜLDETÉSE ÉS ÜZENETE AZ ÚJSZÖVETSÉGI TEOLÓGIÁNAK?<sup>1</sup>

**K**önnyű meglátni Jézus halálának, feltámadásának és felmagasztaltatásának újszövetségi teológiára gyakorolt kreatív és formáló hatását. De mi a helyzet Jézus saját nagypéntek előtti üzenetével és húsvét előtti küldetésével? Tekintheszünk ezeket az újszövetségi teológia részének? Erre kérdésre Rudolf Bultmann remek nemleges választ adott Teológiája bevezető szavaiban.<sup>2</sup> Föltehetjük a kérdést másként is: Jelentős szakadás van-e Jézus küldetése és az első tanítványok húsvéti hite között? Állítottak-e az első keresztyének olyasmit Jézusról, amit ő nem mondott, vagy nem állított volna magáról? Többször lehetett találkozni azzal a kijelentéssel, hogy Pál a keresztyénség igazi megalapítója, vagy hogy a két alapító, Jézus és Pál közül ténylegesen Pál volt a befolyásosabb.<sup>3</sup> Ha az Ószövetség szerepét az Újszövetség teológiájában vagy azzal összefüggésben, valamint az Ószövetség és Újszövetség kontinuitását a bibliai teológia fő problémái között tartjuk számon, akkor Jézus saját igehirdetésének és tanításának szerepe az újszövetségi teológián belül még vitatottabb.

A kérdésnek nem kis jelentősége van a keresztyén teológiára nézve. Ha ugyanis a Jézus és a keresztyén hit közötti folytonosság hiányzik, ha Jézus nem gondolt és soha nem is vonatkoztatta volna magára azokat a kifejezéseket, melyeket vele kapcsolatban használtak, ha a keresztyénség kezdeteiben történteknek egyáltalán nem volt köze Jézus saját küldetéséhez, akkor mindez alapos aggodalomra ad okot a hívő ember számára.

<sup>1</sup> Dunn, J. D. G.: *New Testament Theology*. Nashville, 2009, 26-35. A fordítást az eredeti angol szöveggel egybevetve lektorálta: Füst-Molnár Pálma.

<sup>2</sup> Jézus üzenete sokkal inkább előfeltétele az újszövetségi teológiának, mint a része magának a teológiának ... Az Újszövetség teológiája a legkorábbi egyház kérügmájával kezdődik, nem pedig korábban (Theologie, 1.3); ); H. Conzelmann, *An Outline of the Theology of the New Testament* (London: SCM, 1969) egyetért Bultmann-nal, ugyanakkor kritizálja őt, hogy túl kevés figyelmet szentel a szinoptikus hagyománynak (7-8), mint J. Gnilka, *Theologie des Neuen Testaments* (Freiburg, Germany: Herder, 1994), 11. Contrast J. Jeremias, *New Testament Theology. Vol. One: The Proclamation of Jesus* (London SCM, 1971).

<sup>3</sup> A legkiválóbb W. Wrede által, Paul (London: Philip Green, 1907): Ez a keresztyénség második megalapítója összehasonlítva az elsővel, minden kétséget kizárva az erősebb – nem pedig jobb – hatást gyakorolt (180).

Azt, hogy Bultmann Jézus saját teológiáját kiutasította az újszövetségi teológia arénájából, kritikusan kell szemlélnünk, hiszen az evangéliumok kétség kívül központi szerepet játszanak az újszövetségi teológiában, és Jézus saját küldetése is központi helyet foglal el témáik között.<sup>4</sup> Húsvét jelentőségéből következik, hogy visszatekintünk Jézus földi küldetésére, mivel csak így tudjuk megérteni, miért is írták tulajdonképpen az evangéliumokat. A kérdést nem intézhetjük el a történeti Jézus és a hit Krisztusa között felállított ellentéttel, mely olyan sok kárt okozott a huszadik században, mint amennyit az evangélium és törvény ellentéte is szült oly hosszú ideig. Amint az Ószövetséget/Torah-t sem tekinthetjük olyan befejezett anyagnak, mely szemben áll az evangéliummal, mivel a törvény és az evangélium egyaránt ugyanannak az inspirált/teologizáló folyamatnak a megnyilvánulása, ugyanúgy a történeti Jézus sem zárható be egy kis jelentéktelen hátszobába, melynek ajtaja a húsvéti eseménnyel bezárult, és azóta is hozzáférhetetlen marad számunkra, akiket elvakít a húsvéti hit ragyogása. Mert az evangéliumok tartalma evangélium, és ekként gazdag beszámolót tartalmaznak Jézus tanításairól és tetteiről, saját teológiájáról, amit élete tükrözött, és amit tanított.<sup>5</sup> Hagyományaik az első tanítványok húsvét előtti és húsvét utáni teologizálásának részét alkották. Ezt az álláspontot egy kicsit bővebben is kifejtem majd, miközben egyéb legutóbbi munkámat is felhasználom, mivel úgy látom, ez igen fontos az újszövetségi teológia/teologizálás célja és feladata szempontjából.

Úgy tűnik, néhány magyarázó meggyőződése szerint (vagy legalábbis úgy tesz, mintha az lenne) úr tátongott Jézus beszédei és cselekedetei között, valamint az azokra történő emlékezés és azok feljegyzése között – olyan szakadék, mely legalább az első nagypéntekig, húsvétig és azon túl húzódott, de valójában akkor szűnt meg, amikor a hagyományanyagokat a Q, vagy Márk, vagy bárki írásba foglalta. Mintha valaki egyszerűen hallotta volna és szemtanúja lett volna annak, amit Jézus mondott és tett, és elraktározta az információt az emlékezetében, várva a húsvéti eseményre vagy a kutatást végző hagyomány-gyűjtőre, hogy ezek segítsenek az emlékezésben, és újra felszínre hozzák és (csak akkor) hitelesítsék, feljegyezzék a történeteket.<sup>6</sup> Semmi hitelt érdemlőt nem találok egy ilyenfajta rekonstrukcióban, mert majdnem biztos - ezt az érvet *a priori* fogalmakkal kifejtve - hogy az első tanítványok egymással beszélgettek arról, amit láttak és hallottak, ami a tanítványok

<sup>4</sup> A Bultmann -nak adott leghatásosabb válaszok egyikét itt találjuk: N. A. Dahl, "The Problem of the Historical Jesus," *Jesus the Christ: The Historical Origins of Christological Doctrine*, ed. D. H. Juel (Minneapolis: Fortress Press, 1991), 81-111.; „Bár az Evangéliumok igehirdetések és bizonyágtételek, de elmentmondana az evangélisták szándékának, ha az elbeszélések historicitására vonatkozó vizsgálatot irrelevánsnak nyilvánítanánk (103). Christopher Tuckett kérdésére határozottan igenlő választ ad: "Does the 'Historical Jesus' belong within a New Testament Theology?" in Rowland & Tuckett, eds., *The Nature of New Testament Theology*, 231-47; A történeti Jézus elválaszthatatlanul hozzátartozik mindenféle próbálkozáshoz, amely részt vesz az Újszövetség teológiai értelmezésében, azaz abban, hogy újszövetségi teológiát teremtsen. (244).

<sup>5</sup> Az evangéliumok minden verse azt mutatja, hogy szerzőik a keresztyénség eredetét nem a kériügmában látták, hanem a názáreti Jézus megjelenésében (Schnelle, *Theologie* 32; továbbá 30-34).

<sup>6</sup> Vincent Taylor megjegyzése jut eszembe diákkoromból: Ha a formakritika képviselőinek igazuk van, a tanítványoknak közvetlenül a feltámadás után el kellett ragadtatniuk a mennybe (London: Macmillan, 1935), 41.

közé, a velük való közösségbe vonzotta őket. És majdnem ilyen biztos, hogy amikor a Jézusra való legfontosabb, sorsdöntő emléküket és Jézus rájuk gyakorolt hatását megbeszélték és megosztották egymással, elkezdődött az, amit mi ma Jézushagyománynak nevezünk. Ennek a tradíciónak a megbeszélése, megosztása, majd ismétlése (továbadása) és kommunikálása már a legkorábbi keresztyén teologizálásnak is része volt, de a legkevésbé sem azzal a céllal, hogy saját akaratukat és életfelfogásukat hirdessék.<sup>7</sup> Lényegében az ilyen beszámoló és kommunikáció szükségszerűen magában hordozta az értelmezés és változtatás elemét, mely elkerülhetetlenül hozzátartozik a szelektáláshoz, elrendezéshez és ahhoz, mit hangsúlyozunk. Az első arám visszaemlékezéseket ráadásul nagyon gyorsan lefordították görögre, és a fordítás során megtörténtek azok a változtatások és kiegészítések, amelyek egy ilyen munkafolyamattal elválaszthatatlanul együtt járnak.

Ami most evangéliumaink szövegében megjelenik, az nem Jézus egy szavának vagy tettének (úgymond) „emberi kéz érintése nélkül” történő közvetlen átvétele a Q vagy Márk tekercsbe. Az szűrődik át a legkorábbi apostolok és tanítók visszaemlékezése, elmondása és tanításai során, amit Jézustól hallottak, és amit láttak, hogy tesz. Annak megfogalmazása történt meg, ahogyan a hagyományt értelmezték, és ahogyan arra reflektáltak. Ez az ő Jézussal kapcsolatos teológiai feldolgozásuk, mely magában foglalta szavait, gondolatait, tetteit és mindezek meg nem szűnő jelentőségét. Hogyan is kezdhünk el foglalkozni az evangéliumok tartalma közötti eltéréssel, és az abból adódó különbségekkel, ha más és más kap hangsúlyt, ha nem ismerjük fel: ezek ennek a folyamatnak a példái? A teologizálás változatos karaktere húzódik meg az evangéliumok mögött, s ez nyilvánul meg a különbségekben és eltérésekben. Mivel Márk és Máté különböző módon mutatják be Jézus törvénnyel szembeni magatartását (Mk 7/Mt 11), értelmetlen például azt a kérdést kutatni, hogy melyik pontosabb vagy hitelesebb. Azt illusztrálják, hogy az emberek sokféleképpen hallották Jézust, továbbá úgy emlékeztek, más jutott kifejezésre Jézus tanításában. A Jézus hagyomány teologizálását nem jellemezhetjük helyesen úgy, hogy azt mondjuk: néhány későbbi keresztyén/szerző szerkesztette vagy állította azt össze néhány már megszilárdult hagyományból saját céljainak megfelelően. A hagyomány ugyanis nem szilárdult meg. Ez a lényeg! Folyamatos, mozgásban levő, élő volt, egyszer egyféleképpen került megfogalmazásra, máskor pedig más szavakkal. Ahhoz, hogy ezt – amennyire csak lehet – megértsük, a folyamat szereplőjévé kell válnunk, és inkább teologizálnunk kell, mintsem hogy egyszerűen jellemezzük a teológiát.

A legújabb *Jesus Remembered* című tanulmányomban, amelyet a fenti reflexiókhoz is felhasználok, két dolog különösen is fontossá vált számomra.<sup>8</sup> Cáfolunk

<sup>7</sup> Ez látható Pál, Jakab és Péter első levelében Jézus tanításának különféle utózenésében (például Stuhlmacher, *Biblische Theologie*, 1.301-4; és a szerző *Jesus Remembered* 181-84 műve) és a teljesen ide illő korai forma-kritikai következtetésben is, mely a Jézus hagyomány alakját tükrözi, legalábbis bizonyos mértékben azokat a formákat, melyekben a Jézus-hagyományt használták, és arra építettek a legkorábbi keresztyén közösségek saját katekézisükben és intéseikben.

<sup>8</sup> Közelebről is koncentrálok a két pontra: *A New Perspective on Jesus: What the Quest for the Historical Jesus Missed* (Grand Rapids, Mich.: Baker Academic/London: SPCK, 2005). Lásd továbbá a Robert Morgan-nal folytatott vitámat (1. fejezet 75-ös jegyzet).

kellott azokat a korábban említett feltevéseket, melyek szerint a hit megakadályozza a Jézusról alkotott teljesen történeti álláspontot,<sup>9</sup> és hogy az egyetlen hit, amellyel az evangéliumok Jézus-ábrázolásánál számolnunk kell, a húsvéti hit. Természetesen nem akarom vitatni, hogy az evangéliumok pontosan azért evangéliumok, mert a húsvéti hit fényében mutatják be Jézust, s mindegyikük Jézus Krisztus szenvedésében és feltámadásában éri el tetőpontját. Álláspontom szerint mégis inkább tiltakozom a végkövetkeztetés ellen, miszerint a Jézus-hagyomány teologizálásának folyamata csak húsvét után kezdődött. Ellenkezőleg: már az első tanítványok Jézushoz vonzódása is megalapozta, hogy ők tanítvánnyá legyenek. Az a tanítványság, amelyben elhagyták egyéb kötelességeiket (megélhetés után nézni és családjairól gondoskodni), már a Jézusba mint Isten szószólójába vetett hit, bizalom kifejezése, s életük odaszánása volt az ő követésére. Ez még nem volt húsvéti hit, de kétség kívül teljes mértékben kiérdemli a hit, bizalom és elkötelezettség fogalmát.<sup>10</sup> Meggyőződésem, hogy olyan sok Jézus-hagyomány tükrözi ezt a hitet, és annyiféle egyedi hagyomány tartalmazza a passió előtti hátteret és a galileai kontextust,<sup>11</sup> hogy határozottan kijelenthetjük: már az első tanítványok húsvét előtti, galileai tanítványságában el kellett kezdődnie a Jézus-hagyomány testet öltésének. Valóban készen állok arra, hogy érvekkel támasszam alá, hogy sok hagyomány kapta meg formáját abban a nagyon korai, húsvét előtti időszakban, mégpedig azt a formát, mely még a mi evangéliumainkban is fennmaradt.

Figyelemre méltó – legalábbis ami a szinoptikus hagyományt illeti –, hogy nem vetette el a húsvét előtti hitet, s az nem is csupán átdolgozott formában maradt fenn, mint amelyet a húsvéti hit formált volna át. János evangéliuma és az úgynevezett apokrif evangéliumok világosan mutatják, hogy mi történhetett volna ott, ahol a húsvéti hit egyszerűen kíméletlenül végigmegy azokon a kifejezéseken, amelyekben Jézus húsvét előtti missziójának hatása érvényesült. Ebből arra következtettek, hogy az első keresztyének közvetlen folytatását látták a Jézusról szóló eme korai emlékek és a maguk kiteljesedett húsvéti hite között — ez volt a teologizálás folytonossága. Ezenfelül úgy tűnik, teljes mértékben képesek voltak ezeket a korai Jézus impressziókat, amelyekre azok emlékeztek, akik tanítványai voltak „a János keresztségéből”, a saját, Jézusra és jelentőségére vonatkozó, kiteljesedett evangéliumi értelmezésükbe integrálni. Nem szakították ketté az ő életben betöltött küldetését, valamint megváltó halálát és feltámadását. Mindez egyetlen nagy egészet alkotott. És újra csak arról van szó, hogy a Jézussal kapcsolatos teologizálásuk olyan folytonosságot mutatott, mely egészen a kezdetekben megnyilvánuló hatásától

<sup>9</sup> Watson aláhúzza a lényegét: A szokásos történeti Jézus és a hit Krisztusa szembeállításban a „történeti” a realitás szinonimája, míg a hitet vagy az illúzióval azonosítják, vagy legjobb esetben egy alaptalan irracionális meggyőződéssel (Text and Truth, 38).

<sup>10</sup> Álljon itt ezzel szemben Strecker megjegyzése, aki egyike azoknak, akik Bultmann befolyását mutatják: a keresztyén hit csak a keresztség és feltámadás reális előfeltétele nyomán jelenik meg (Theology, 242).

<sup>11</sup> Nagy hatást gyakorolt rám H. Schürmann fontos cikke - "Die vorösterlichen Anfänge der Logientradition: Versuch eines formgeschichtlichen Zugangs zum Leben Jesu" in H. Ristow and K. Matthiae, eds., *Der historische Jesus und der kerygmatische Christus* (Berlin: Evangelische, 1961), 342-70.

János evangéliumáig, továbbá az egyetlen mozgásban lévő és élő folyam volt.<sup>12</sup> Hogy ez miként érinti a krisztológia kérdését, azt, hogy az első keresztyének megértették-e világosan, mire mondott volna Jézus nemet, vagy nem sikerült ennek felismerése, olyan téma, melyre a 3. fejezetben még visszatérünk.

A másik lényeges kérdés a Jesus Remembered tanulmányomhoz vezető munka eredményeként vált fontossá számomra, az az eltérés, mely akkor jelenik meg, amikor szájhagyományként szemléljük a tradíció élő áramlásának a legnagyobb részét, melyek között az evangéliumok rögzített formákat öltöttek.<sup>13</sup> Az újszövetség kutatói megengedték maguknak, hogy nagyon is kötődjenek az írott hagyományhoz, vagy pontosabban fogalmazva a Jézus-hagyományhoz mint írott anyaghoz. Ez az, ami minden másnál jobban homályba borította számunkra a hagyomány élő és mozgásban lévő anyagként való érzékelését, és megakadályozott bennünket abban, hogy az újszövetségi teológiában teologizálást lássunk. A szájhagyományhoz viszonyítva ugyanis az írott szöveg valóban rögzített. Annak kötöttsége pedig arra bátorít minket, hogy a Jézus-hagyományra úgy tekintsünk, mint olyan szilárd és határozott képződményre, amelyet bővítettek, vagy amelyből elvettek. A hagyomány rétegeire gondolunk egy könyv kiadásának, vagy egy archeológiai ásatás rétegeinek analógiájánál. Azt feltételezzük, hogy ott lenn a mélyben létezik valami tömör anyag, amely egy szilárd fizikai tárgyhoz hasonlóan az ásás folyamatában, a rétegekben keresztül közelíthető meg.

A szájhagyomány azonban más. Egy szóbeli előadás nem hasonlítható egy könyv másik kiadásához. Egy könyvnél megtehetjük, hogy szünetet tartunk, hogy reflektáljunk, vagy visszatérünk néhány oldallal korábbra, vagy előre lapozunk pár oldalt. Egy könyvet félre tudunk tenni, majd később utalhatunk rá. Vagy feldolgozhatjuk egész egyszerűen úgy, hogy kijavítjuk a pontatlanságokat, helyesbítjük a stílust és magyarázatokkal egészítjük ki. Mindebből semmi nem tehető meg egy olyan szájhagyománnyal, mely csak szóbeli előadásban él. Az ugyanis lényegében tovatűnik. Az előadó pedig (apostol, tanító, vén, tanítvány) semmiféleképpen sem fogja a hagyományt valamilyen rögzített anyagként megőrizni memóriájában azért, hogy majd minden alkalommal tovább szajkózza. A szájhagyományban jellemző módon a történetet, ugyanazt a történetet(!) változatosan ismétlik különböző hangsúllyal, és különbözőek a részletek; a tanítást is, ugyanazt a tanítást(!) különböző csoportosításokban, különböző árnyalatokkal és magyarázó megjegyzésekkel vagy részlete-

<sup>12</sup> Fontos megjegyezni, hogy nem támogatom Jézus szavainak és tetteinek az újszövetségi teológia részeként való történeti rekonstruálását (amitől Morgan is óv - *New Testament Theology*, 114). Inkább megpróbálom aláinni a történeti Jézus és a hit Krisztusa ellentétét azzal a megokolással, hogy magában a Jézus-hagyományban megnyilvánuló teologizálás biztosítja azt a folytonosságot, mely Jézus küldetésének történeti hatásától az első keresztyének teljes mértékben kibővült evangéliumáig terjed.

<sup>13</sup> Lásd a következő tanulmányomat: "Altering the Default Setting: Re-envisaging the Early Transmission of the Jesus Tradition," *NTS* 49 (2003): 139-75, újabb kiadása (a görög szövegek angol fordítását használva) függeléként található az *A New Perspective on Jesus* tanulmányhoz. Esler is hangsúlyozza a szájhagyomány aspektusát az újszövetségi teológia céljai között: *New Testament Theology*, különösen a 4. 6. és 7. fejezetek.

zéssel alkalomhoz illően végzik, amint azt a Jézus-hagyomány szinoptikus szemlélete nyomán megfigyelhetjük!

Talán legfontosabb ezek között a szóbeli hagyományhoz ragaszkodók részéről annak hangoztatása, hogy nekünk, akik szájhagyományként tanulmányozzuk a Jézus-hagyományt, fel kell adnunk azt a kritikai feltételezését, hogy „eredeti verzió”. Pontosan ez az a szűklátókörű magatartás, melyet a saját irodalmi gondolkodásmódunk kényszerít ránk. Mert az írott szó kultúrájában természetes, hogy az eredeti kiadást kutatjuk azért, hogy megvizsgáljuk, miként változtak a következő kiadások az eredetihez képest. A szájhagyományban azonban nem létezik eredeti; másként fogalmazva, mindegyik elmondás eredeti. Jézus esetében magától értetődőnek vehetjük, hogy tanításainak és tetteinek szemtanúi voltak. Ma azonban nagyon is tisztában vagyunk azzal, hogy ugyanannak az eseménynek a tanúi mindig különböző, sőt eltérő módon számolnak be a történelekről. Valójában nem egyetlen esemény történt, hanem több, vagyis az eseményt különböző tanúk (máshogyan) látták. Ugyanaz igaz Jézus sok tanítással kapcsolatos anyagára is, mivel különböző tanítványokra különbözőképpen hathatott. Ha Jézus több alkalommal ugyanazt, vagy hasonlót tanított – ami természetesen így is volt –, akkor az, amire emlékeztek, és amit visszaadtak, kezdettől fogva más is lehetett.

A következmény természetesen az, hogy Jézus szavainak és tetteinek egyetlen és páratlan eredeti verziójára vonatkozó feltételezés igen megtévesztő látásmód, amely megrontja az újszövetségi teológia/teologizálás célkitűzéseinek összességét. Mivel ez azonnal maga után vonja, hogy a Jézus hagyomány egyetlen hiteles verziója az eredeti verzió, és minden más változat valahogy kevésbé hiteles és kevésbé érvényes. Ezzel szemben az álláspontom éppen az, hogy csak az eredeti verzió mítoszának vagy eszméjének a feladása után kezdhetjük el helyesen megítélni a hallás vagy látás, reflektálás, szavakban történő megfogalmazás, előadás, kommunikáció folyamatát, mely a hagyományozás folyamata volt (és az is), vagy a jelenlegi kötet gondolkörében maradvá beszélhetünk a teologizálás folyamatáról, amely írott szövegekben öltött testet mai evangéliumaink formájában.

Ezen túlmenően, miközben elismerjük a Jézus-hagyomány hagyományozási folyamata nagy részének szóbeli karakterét, megszabadulunk attól a feltételezéstől, hogy a különböző újszövetségi és korai egyházi írók rendelkezésére csupán egy vagy több kanonikus evangélium írott szövege állt tájékozási pontként. Azonnal eljutunk oda, hogy elismerjük azt, a Jézus-hagyománnyal kapcsolatos sok visszajelzést és utalást Pál leveleiben, Jakab és Péter első levelében – nem beszélve a Didacheről és a többi apostoli atyáról – és nagyobb jelentőséget tulajdonítsunk ezeknek. Vagyis oda, hogy elismerjük: ezek szintén annak a teologizáló áramlásnak a részei voltak, mely Jézus küldetéséből fakadt. Pál, aki egyszerűen a saját intésébe építette be Jézus tanítását, a teologizálás egyetlen aspektusát szemlélteti csupán. Ugyanaz a Pál az, aki szükségesnek látja Jézus tanításának válással kapcsolatos hagyománya feldolgozását (1 Kor 7,10-16), viszont figyelmen kívül hagyja Jézus azon támogatásra vonatkozó tanítását, mely a hozzá hasonló apostolokat megillet-

hette (1 Kor 9,14-18). A szájhagyomány folyamát nem alakították át maradéktalanul, amikor az írott evangéliumok megalkotása történt, de ez a folyamat nem is apadt ki pusztán azért, mert az írott evangéliumok szükségtelessé tették a szájhagyományt. Túlságosan élő volt ahhoz, hogy véglegesen konkrét írásokba rögzítsék. Ugyanakkor el kell ismernünk: a konkrét írásos megfogalmazások kanonikus evangéliumokká lettek, és arra a fokra jutottak, hogy meghatározóak lettek annak a sokféleségnek milyenségére és mértékére nézve, melyet a Jézus-hagyomány tudott kifejezni, és tolerálni anélkül, hogy az mássá lett volna. Tamás evangéliuma már túlságosan nagynak mutatja az eltérést. Ennek azonban nem kellene megakadályoznia bennünket abban, hogy helyesen ismerjük fel annak a teológiának a gazdag és élő karakterét is, mely az elfogadott keretek között maradt. János evangéliuma a nyilvánvaló példája annak, aki széllel szemben vitorlázik.

Pontosan a Jézus hagyomány karaktere, amint azt az újszövetségi írásokban (és azokon túlmenően) is látjuk, ami olyan fontossá teszi azt, hogy a Jézus hagyományt az újszövetségi teológia szerves részének tekintsük. Ez a Jézus hagyomány ugyanis az – a négy evangélium ábrázolásának sokféleségében, és javarészt a többi újszövetségi írás teológiájára gyakorolt rejtett szubstrukturális hatásában is –, amely rávilágít az újszövetségi teológia dimenzióira. Ezeket pedig nem hagyhatjuk figyelmen kívül. Mivel a Jézus hagyomány sem egy rögzített kész anyag volt, melyet a későbbi írók szigorúan objektíven vizsgáltak és tudományosan jellemeztek, hanem olyan élő hagyományként jelent meg, amit az írók ugyanúgy alakítottak, ahogyan az is formálta őket. Az újszövetségi teológia írójának tehát meg kell őriznie az egész anyagra nézve azt a szemléletet, hogy az mozgásban van, és interaktív jellegű. Egyébként az újszövetségi teológia annak a klinikai patológiának a jellemzőit ölti magára, amely csak tetemekkel foglalkozik.

### ***A Lélek megtapasztalása***

A trinitás keresztyén doktrínája hangsúlyozza, hogy az első keresztyén teológusok Isten kijelentésének minden korábban ismert formáit nem egyszerűen lerombolták, vagy beleolvastották Jézus Krisztus kinyilatkoztatásába (ez inkább egy binitárius modell követése lett volna). Számukra Isten Léleke az isteni kijelentés jellegzetes módja maradt, mely egyben megfelelt a Krisztus és természetesen az általa (Krisztus Léleke) történő kijelentésnek, de mégis mindig megkülönböztethető maradt, és döntő viszonyítási pontot jelentett az újszövetségi teológia meghatározásánál. Ezért fontos, hogy sajátosságait felismerjük, és azok megfelelő hangsúlyt kapjanak.<sup>14</sup>

<sup>14</sup> Lásd Scobie, *Ways of Our God* (A mi Istenünk útjai), 5. fejezetét; ellentétben Stuhlmacher-rel, aki a Léleket csak a #22-ben főcímként említi ("Sacrament, Spirit and Church" - Szentség, Lélek, Egyház - *Biblische Theologie* #22); Hahn úgy látja, hogy a Szentlélek munkájának helye a "The Revelation Act of God in Jesus Christ" - „Isten kijelentő tette Jézus Krisztusban” című részben van (*Theologie* 2. Teil II), bár felismeri mindkettő - a húsvét, mint a hiteles keresztyén igehirdetés ősdátuma, és a pünkösdi - döntő fontosságát (*Theologie*, 1.131-32).

### ***Pünkösdi hatása***

Ha az a kijelentés volt az első döntő lökés ahhoz az új mozgalomhoz, amely Jézus halála után született, majd kereszténységgé teljesedett ki, hogy Isten feltámasztotta halottaiból Jézust, a másodikat jól jelzi az ApCsel 2 Lélek kitöltésével kapcsolatos pünkösdi beszámolója. Lukács beszámolója valószínűleg kellő módon reflektál arra az eseményre, amelyet néha a kereszténység kezdeteinek „első tömeges eksztázis”-aként emlegetünk.<sup>15</sup> Akár kielégítően történeti hitelességű leírásról van szó, akár nem, tényként kell kezelnünk, hogy a Lélek megtapasztalása, vagy az Isten Lelekének, a Szentléleknek tulajdonított megtapasztalások az első keresztyén gyülekezetek fő ismertetőjegyei voltak. Olyannyira nyilvánvaló volt ennek intenzitása, hogy egy ilyen történet, mint a pünkösdi (ApCsel 2,1-11), ha nem létezett volna, meg kellett volna alkotni, azért hogy kifejezze ezeknek a megtapasztalásoknak a mélységét és intenzitását. Azért, hogy érthetővé váljon a lényeg, gondoljunk az olyan szövegrészekre a páli levelekből, mint a Róm 8,15-16 és Gal 3,1-5, vagy a Zsid 2,4, Ján 4,14. és 7,39 versei. Természetesen nem szabad elfelejtenünk János saját egyedülálló magyarázatát a keresztre feszített és feltámadott Krisztus Lelekének ajándékával kapcsolatban, mely a „jánosi pünkösdi”.<sup>16</sup> Mindig is különösen fontosnak tűnt számomra, hogy a szóban forgó Pál ilyen kifejezéssel definiálja a keresztyén embert: „van Lelke” – „Akinek nincs meg a Krisztus Lelke, az nem az övé” (Róm 8,9). Különösen Pálnál a Lélek ajándéka volt az üdvösség folyamatának kezdete, mely a test feltámadásában csúcsonyul ki,<sup>17</sup> a Lélek pedig a jövőben esedékes, teljes örökség arrabõn-ja (előleg, garancia) és aparchē-ja (első termés).<sup>18</sup>

Ugyanaz más újszövetségi részekre is igaz. A prófécia megújulása vagy újbóli felbukkanása volt tapasztalható Keresztelő Jánosnál, Jézusnál, és az első tanítványoknál<sup>19</sup> – amikor már úgy tűnt, a prófétálás Lelke régóta visszavonatot –, mely jelezte: most érkezett el az a kor, amelyre régóta vágyakoztak. Természetesen az is világos az evangéliumi beszámolókból, hogy a Jézusra szálló Lélek volt az, aki megadta küldetéséhez a kezdő lökést (Mk 1,10-11 és par.), mint ahogy az is tény, hogy Jézus a Lélek hatalmával űzött ki ördögöket, mely nyilvánvalóvá tette, hogy elközelgetett hozzájuk az Isten királysága (Mt 12,28 és par.). Hasonlóképpen egyértelműen a Lélek megléte, adatása, elnyerése volt az elengedhetetlen feltétele annak, hogy valaki keresztyén legyen, amint Lukács is világosan utal beszámolóiban arra, ha a Lélek valahol hiányzik.<sup>20</sup> A Zsidókhoz írt levélben a Lélek az eljövendő világkorszak erőinek előíze (Zsid 6,5-6). János első levelében a nekik adatott Lélek

<sup>15</sup> A további megbeszéléshez lásd a szerzőtől *Christianity in the Making. – A kialakulóban lévő kereszténység* 2. kötet: *Beginning from Jerusalem - Jeruzsálemtől kezdve* (Grand Rapids, Mich.: Eerdmans, 2008), #22.3.

<sup>16</sup> Jn 20,22; 19,30 is (szó szerint "átadta a Lelket").

<sup>17</sup> Róm 8,11; Gal 3,3

<sup>18</sup> Róm 8,23; 2 Kor 1,22; 5,5; Ef 1,13-14.

<sup>19</sup> Lukács azzal az ismétléssel toldja meg Jóel jövendölését, hogy „ők (mindannyian) prófétálni fognak” ApCsel 2,18.

<sup>20</sup> ApCsel 8,14-17; 19,1-7.



a legfontosabb életpróbák egyike, nem más, mint az, hogy Krisztus megmaradt az ő első követőiben, és ők is benne.<sup>21</sup> Vagyis a Lélek ajándéka olyan alapvető jelentőségű és meghatározó volt a keresztyénség kezdeti korszakában, mint Jézus feltámadása.

A keresztyénség kezdeteinek legtöbb történelmi korszakában és a sajátos keresztyén teológia kialakulása során az alábbi tény nem kapott olyan kellő hangsúlyt, ami megillette volna: a Lélek befogadás döntő szerepet játszott abban, hogy a korai keresztyénség a második templom zsidóságának határain túlra terjedt. Később majd nagyobb részletességgel is foglalkozom a kérdéssel (#5). Mindamellett döntő fontosságúnak kell tekintenünk azt a váratlan fordulatot, hogy a Lélek a körülmételetlen pogányoknak is adatott anélkül, hogy elvárták volna tőlük, hogy körülmételetlenkedjenek, ami így hozott áttörést a pogány misszióban. A pogányoknak és zsidóknak adott azonos ajándék elegendő volt ahhoz, hogy meggyőzze még a szkeptikus hagyományokhoz ragaszkodókat is arról, hogy a körülmételetlen pogányok elfogadása Isten akarata volt. Amint igaz az, hogy a keresztyénség nem kezdődött volna el Jézus feltámadása nélkül, ugyanúgy igaz az is, hogy a keresztyénség nem lett volna a nem zsidók vallásává a Lélek kitöltetése nélkül.

Nem kevésbé volt fontos az is, hogy ezeket a tapasztalatokat azzal lehetett azonosítani, amit a próféták közül többen az eljövendő kor beköszöntéseként prófétáltak meg. Az ApCsel 2 beszámolója a pünkösdot a jóeli prófécia beteljesedéseként értelmezi: „az utolsó napokban, így szól az Isten, kitöltöm Lelkemet minden testre...”<sup>22</sup> A Lélek „kitöltetetésének” az Újszövetség más helyein történő említése bizonyítja a jóeli prófécia széleskörű ismeretét, és a beteljesedésére irányuló váradalmat.<sup>23</sup> Egyéb híres L/lélekkel kapcsolatos próféciaik<sup>24</sup> nyilvánvalóan szándékos ismétlődése a 2Kor 3,3-ban és 1 Thessz 4,8-ban ugyanezt támasztja alá. Egy kicsit másként köti össze 1Pét 1,10-12 a Lélek által ihletett ősi próféciaikat az ugyanazon Szentlélek által ihletett, aktuálisan hirdetett evangéliumokkal. Annak leírása a Szentlélekkel kapcsolatosan, hogy Jézus ezekkel a szavakkal leheli rá tanítványaira a Szentlelket: „Vegyetek Szentlelket!” (Jn 20,22), a következő két esemény másik egyértelmű felidézése: az élet első leheletének leírása (1Móz 2,7) és Ezekiel prófétálása, mely életre keltette Izrael házának halott csontjait (Ez 37,5-10).<sup>25</sup> Természetesen Jézust illetően központi jelentőségű volt az a meggyőződés, hogy őt Isten Lelke kente fel, amint azt Ézs 61,1-2 is megjövendölte.<sup>26</sup> Itt újra levonhat-

<sup>21</sup> 1 Jn 3,24; 4,13.

<sup>22</sup> ApCsel 2,16-17; Jóel 2,28.

<sup>23</sup> ApCsel 2,33; 10,45; Róm 5,5; Tit 3,6.

<sup>24</sup> Ez 11,19; 36,26; 37,6. 14.

<sup>25</sup> Csúpan 1Móz 2,7 és Ez 37,9 az a két hely, ahol a LXX az emphusaō-t használja a héber napach fordítására (Az A, Ez 22,20-at is hozza.); csúpan ez a két szakasz és a Bölcs 15,11 kapcsolja össze az emphusaō-t az isteni teremő lehelettel.

<sup>26</sup> Nem csúpan Lk 4,17-21 és ApCsel 10,38 tartalmaz utalást; nyilván Ézs 61, 1-2-t tartja szem előtt Mt 5,3-4/Lk 6,20-22 és Mt 11,5/Lk 7,22 (ld. Jesus and the Spirit - Jézus és a Lélek 3. fej.) is.

jük a következtetést: ilyen kulcsfontosságú írott prófécíák és azok aktuális megtapasztalása közti élő kapcsolat nélkül a korai keresztyénség mozgalma képtelen lett volna azt a hitét fenntartani, hogy mindez Izráel reménységének beteljesedése volt.

Mindennek természetesen szerves része volt az a meggyőződés, hogy a Lélek által lehetséges az írások helyes értelmezése. A témával kapcsolatos kulcsfejezetben (2Kor 3) Pál szembeállítja a Lélek életet adó hatalmát a felszínesen kezelt (látható betű - 3,3-6) Ószövetség halált jelentő hatásával, azután tér át a 2Móz 34 kifejtésére abban az értelemben, hogy csak amikor valaki a Szentlélekhez fordul (az Úr a Lélek) akkor vétetik el az a lepel, amelyik megakadályozza az Ószövetség jelentőségének helyes értelmezését (3,12-18). Amint azt a 2Pt is mutatja, kétségtelenül már a legkorábbi keresztyénség általános meggyőződése volt, hogy ahhoz, hogy helyesen értelmezzük az írást, ugyanannak az inspirációnak az elnyerésére van szükség, mint amely először is megteremtette a prófécíát (2Pt 1,21). Még általánosabb alapelv szerint a Lélek ajándéka, állította Pál, tette képessé az első hívőket arra, hogy értsék az Istentől számukra adatott ajándékokat, valamint hogy lelki igazságokat értelmezzenek és felismerjék Isten akaratát és azt, ami fontos.<sup>27</sup>

A keresztyénség kezdetekor a Lélek ajándéka tehát nem csupán egy, hanem a dinamikus tényező volt, és mint ilyen, olyan döntő és meghatározó volt az újszövetségi teológiában, mint Jézus Krisztus kijelentése.

FORDÍTOTTA: ENGHY SÁNDOR

---

<sup>27</sup> 1 Kor 2,13. 15.; vö. Róm 12,2; Fil 1,9-11.

# KÖZLEMÉNY



